

Csanád vármegye képviselte az 1843/44. évi országgyűlésen

Deák Ádám *

* Szegedi Tudományegyetem, Történettudományi Doktori Iskola

Kulcsszavak

reformkori országgyűlés
követek
követutasítások
követjelentések

reform National Assembly
envoys
envoy instructions
envoy reports

Absztrakt

Tanulmányomban Csanád vármegye részvételét és szerepét vizsgálom az 1843/44. évi országgyűlésen. A vizsgálódásnak két főbb aspektusa lesz: a követutasítások és a követek felszólalásai a diétán. A követutasításokban foglalták össze a megyék azokat a legfontosabb ügyeket, amiket kötelezően támogatniuk kellett a követeknek. Ez a téma még kevésbé kutatott, így szeretnék rávilágítani arra, hogy a későbbiekben milyen fontos lenne ezeknek a forrásoknak a feltárása. A másik fontos kérdéskör a követek felszólalásai, amiket az országgyűlési naplókban rögzítettek. Ezekből meg lehet tudni, hogy pontosan betartották-e küldőik akaratát. Sorra veszem az országgyűlésen felmerült legfontosabb ügyeket és megvizsgálom azokat az utasítások és a követek felszólalásai alapján. Bánhidy Albert és Kállay Ödön képviselték Csanád vármegyét ezen a diétán, röviden az életútjaikba is betekintést nyújtok.

Bevezetés

Tanulmányunkban arra vállalkozunk, hogy bemutassuk Csanád vármegye részvételét és szerepét az 1843/44. évi országgyűlésen a követutasítások és a követek felszólalásai alapján öt témakörön keresztül. Mindezek előtt röviden szeretnénk ismertetni Bánhidy Albert (1807–1890) és Kállay Ödön (1815–1879) politikai pályafutását, akik Csanád vármegye követei voltak ezen a diétán.

Bánhidy Albert

Jogi tanulmányait a bécsi Theresianumban folytatta, ezután Arad és Tolna vármegyékben végezte joggyakorlatát. Az 1830. évi országgyűlésen özvegy báró Rudnyánszky Pálné Fáy Erzsébet és gróf Wartensleben Sándor távollévő főrendek követe volt. 1831. április 27-én jurátus lett a pesti Királyi Táblán a személynök mellett, az ügyvédi esküt 1832. április 4-én tette le. A bécsi magyar királyi udvari Kancellária fogalmazója lett. 1834-ben került Csanád vármegyébe, egy évig táblabírói főjegyző, majd 1835–1840 között a makói járás főszolgabírója volt. 1840. október 15-én Csanád vármegye másodalispánja, majd 1842. október 26-án első alispánja lett, mely hivatalt 1849-ig viselte. Valószínűsíthető, hogy édesapja, Bánhidy Antal közbenjárásával jutott el ilyen magas pozíciókba, aki 1829-ben Arad vármegyében főszolgabíró, majd alispán, 1840-ben pedig királyi tanácsos volt (Nagy 1857: I. 171, Pálmány 2011: I. 807–808, Révai 1911: II. 545–546).

Az 1843. április 27-én tartott közgyűlésen Csanád vármegye követének választották az 1843/44. évi pozsonyi országgyűlésre. Návay László, a korábbi csanádi főszolgabíró írásban tett panaszt Bánhidy megválasztása ellen, szerinte 1840-ben Bánhidy még főszolgabíróként okirathamisítást követett el. Emellett azt is felrótta neki, hogy alispánként nem megfelelően járt el az újoncpénzekkel, a választást pedig lefizetéssel és leitatással nyerte meg. Később Blaskovich Bertalan táblabíró is felszólalt, aki értelmi és erkölcsi tekintetben is alkalmatlannak minősítette Bánhidyt a követség elvállalására. Ennek ellenére a közgyűlés döntő többsége támogatta őt, mivel nem voltak bizonyíthatók a vádak. Bánhidy így reagált a vádakra: „ha állításának csak fele is igaz lett volna, én egy szörnyeteg lennék, melyet nem csak a tisztviselők sorából, hanem a köztársaságból is ki kellene irtani” (Gilicze 2006: 93–96).

1848/49-ben Makó város országgyűlési képviselőjének választották meg, a forradalomhoz nagy reményeket főzött. Miután a kormány Debrecenbe költözött, Bánhidy is velük tartott. A szabadságharc bukása után őt is elítélték, de kegyelmet kapott 1851. augusztus 25-én. 1854-ben Arad vármegye törvényszékének ülnöke lett. 1859. szeptember 14-én édesapja osztrák bárói rangot kapott, amit rá is kiterjesztettek, majd 1875. október 5-én a magyar bárói címet is elnyerte, a simándi birtokadománnyal. 1865. augusztus 26. és 1867. március 31. között Csanád vármegye főispánja volt (Kempelen 1911: 348; Pálmány 2011: 807–808; Ruszoly 1978: 174).

Kállay Ödön

Iskoláit Lőcsén és Egerben végezte, a felsőbb iskoláiról nincsenek pontos feljegyzések. Életrajzírója, Tidrenczel Sándor két lehetőséget is megemlített: az egyik szerint a debreceni jogi akadémián, a másik szerint Pesten tanult. Pálmány Béla úgy tudja, hogy Lőcsén, majd a debreceni református kollégiumban folytatta tanulmányait, ezután 1832–1834 között az egri líceumban hallgatott jogot (Tidrenczel 1992: 9–11; Pálmány 2011: 974–975).

1836-tól Kállay a politikai életben is feltűnt, 1836. június 14-én az édesapját leváltották a Szabolcs vármegyei alispáni székről, ezért úgy döntött, hogy nem marad otthon, hanem máshol próbál szerencsét, így esett a választása Csanád vármegyére. 1837. október 25-én az akkori csanádi főispán, Kállay István is a pártfogásába vette, először csak esküdt volt a battonyai járásban, majd alszolgabíró lett 1836–1840 között, ezt követően a főszolgabírói hivatalt viselte. 1840. október 15-én a tisztújításon ismét alszolgabíró, majd 1843. október 26-án főszolgabíró lett a battonyai járásban. Az 1843. április 27-én tartott közgyűlésen őt is megválasztották Csanád vármegye követének. Az 1843/44. évi országgyűlés után visszatért Szabolcs vármegyébe. 1844. november 28-tól a nagykállói járás, majd 1848. június 19-ig a nádudvari járás főszolgabírója (Tidrenczel 1992: 12–20).

Kállay Ödön örömmel fogadta 1848-ban a forradalmat és a reformok megvalósulását. Széchenyi a „magyar Danton”-nak nevezte, mert félt a forradalom további radikalizálódásától, Kossuth Lajos és Jókai Mór azonban végig elismerte. Mészáros Lázár úgy nyilatkozott róla mint a forradalom erőinek egyik irányítójáról, gróf Desseffy Emil viszont társadalmi uszítónak tartotta. A nemzetország megszervezésében jelentős szerepet játszott Kállay, még be is állt közéjük (Tidrenczel 1992: 21–24). Az 1848. július 2-án összeült első népképviselői országgyűlésen Kállay is részt vett a nádudvari kerület képviselőjeként, a radikálisok taborát erősítette. A zsidó emancipáció egyik fő szószólója volt. 1848. október 3-án ő is a felosztatott országgyűléssel maradt, sőt, követte a kormányt Debrecenbe, Szegedre és Aradra is. 1848 őszén és telén először Székesfehérváron, majd Komáromban volt az élmezéseiért és a harci morálért felelős kormánybiztos. 1849. április 5-én a Radical Párt egyik alapítója. Az 1849. április 14-én kimondott és 19-én ünnepélyesen kihirdetett függetlenséget és a trónfosztást örömmel fogadta (Tidrenczel 1992: 25–29; Pálmány 2011: I. 974–975). Az 1849. augusztus 13-i világosi fegyverletétel után bujkálni kényszerült, azonban 1849 őszén a császári csapatok elfogták. A forradalom és szabadságharcban végzett tevékenységéért, a függetlenségi nyilatkozat és a Habsburg-ház trónfosztásának a kimondásában való részvételéért felségárulás vádjával 1850. június 26-án kötél általi halálra és vagyonelkobzásra ítélték, azonban Haynau főhadparancsnok megkegyelmezett neki 1850. július 5-én (Tidrenczel 1992: 29–30).

Az 1861. évi országgyűlésen ismét jelen volt Kállay, mint a nádudvari kerület képviselője. Az 1848-as áprilisi törvényeket védelmébe vette és a gróf Teleki László vezette határozati párthoz csatlakozott, később jelen volt az 1865/1868. évi országgyűlésen is. Az ország függetlenségének a biztosítékát a dunai konföderációban látta, a perszonaluniót is csak kényszerűen ismerte el. Ezen okok miatt az 1867. június 8-i koronázási ünnepségen nem is vett részt (ezért a „hét kuruc” egyikének is nevezték.), még ebben az évben, október 10-én lemondott a képviselői tisztségéről is. 1867 nyarán viszont részt vett a Szabolcs vármegyei honvédegylet megalakításában (Tidrenczel 1992: 31–37, Pálmány 2011: I. 974–975).

Kossuth Lajos győzte meg, hogy vállaljon ismét politikai szerepet, ennek hatására 1869. június 6-án Szeged alsóvárosi választókerület képviselőjének választották, majd 1872-ben, 1875-ben és 1878-ban is ugyanúgy. Az 1879. március 12-i szegedi tiszai árvíz által okozott károk eltakarításában még segédkezett, ám 1879. augusztus 5-én meghalt (Tidrenczel 1992: 37–41).

Csanád vármegye részvétele az 1843/44. évi országgyűlésen

Az országgyűlést 1843. május 14-re hívta össze V. Ferdinánd (1830/1835–1848) Pozsonyba. Csanád vármegye a Makón tartott 1843. április 28-i közgyűlésen fogadta el az anyautasításokat, amit Bánhidy Albert vezetésével dolgoztak ki. Emellett a vármegye hét alkalommal adott pótutasítást a követeknek, akiknek minél gyakrabban

(valószínűleg heti-kétheti rendszerességgel) jelentést kellett küldeni az országgyűlés eseményeiről. Az 1843/44-es követutasításokból kitűnik, hogy Csanád vármegye az egyik leghaladóbb szellemű volt ekkor, hiszen az összes fontos reformjavaslatot támogatta, amit később az 1848. évi áprilisi törvényekben megvalósítottak. Pártolták az ősiség eltörlését, a kötelező örökváltság törvénybe iktatását, a nem nemesek birtokbírhatási és közhivatal-viselési jogát. Kiálltak a teljes közteherviselés, a népképviselői országgyűlés, Erdély visszacsatolása, a magyar nyelv ügye, a szólás- és sajtószabadság, a vallásügyi kérdések liberális szellemű rendezése, valamint a szabad királyi városok reformja mellett is (MNL CSML Makó: IV. A. 3. a. 59. k. 1008. sz.).

A követutasítások alapjaiban határozták meg az országgyűlések működését. A vármegyék minden általuk fontosnak vélt kérdésben állást foglaltak, a követek nem dönthettek önállóan. Ha felmerült az országgyűlési tárgyalások alatt egy-egy újabb ügy, akkor meg kellett várniuk megyéjük pótutasítását. A követutasításokkal kapcsolatban jelenleg kevés forráskiadvással rendelkezünk, mindössze Borsod (Seresné 1987), Zala (Molnár 2003) és részben Zemplén (Bodnár 1940) vármegye utasításairól készült feldolgozás. Ha feltárnánk szélesebb körben a követutasításokat, jobban megismerhetnénk a vármegyék álláspontját, a diéták működését és új történelmi munkák is születhetnének a reformkori országgyűlésekről. Az utóbbi években két fontosabb mű látott napvilágot a témában: Erdmann Gyula az 1839/40. évi országgyűlés történetét dolgozta fel (Erdmann 2014), míg Dobszay Tamás a reformkori diéták szerkezetéről és működéséről írt átfogó monográfiát (Dobszay 2019). A továbbiakban szeretnék néhány olyan ügyet ismertetni az 1843/44. évi országgyűlésről, amelyekben a csanádi követek aktív szerepet vállaltak.

A szabad királyi városok ügye

A Csanád megyei rendek az anyautasítások 10., 33., 54. és 62. pontjaiba foglalták bele a szabad királyi városok rendezését. A 10. pontban azt a követelményt fogalmazták meg, hogy minden városi polgár beleszólhasson a követválasztásba. A 33. és 54. pontok lényegében megegyeznek, mindkettőben Szabadka szabad királyi város kívánalmait pártolták, amelyek az alábbiak voltak: a királyi kincstártól, a kamarától függetleníteni kell a szabad királyi városokat, azok csak a Helytartótanács irányítása alatt álljanak, ahogy a vármegyék, ugyanis a kettős függés révén a bécsi udvarnak nagy volt a befolyása a városok felett. A tisztviselők és a követek választásába minden polgár beleszólhasson. A városoknak meg kell adni a korábbi szavazati jog számot az alsótáblán, a megyékhez viszonyítva aránylagosan kell a szavazatszámot meghatározni. A városok belső szerkezetét rendezni kell a kor alkotmányos követelményeinek megfelelően. A 62. pontban Késmárk és Szatmárnémeti városok kérelmét támogatták Csanád megyei rendek, melyben azok a királyi városok rendezését kérték, követeléseik lényegében megegyeztek Szabadkáéval. A Csanád megyei pótutasítások több pontja is foglalkozott a városi kérdéssel, most csak a legfontosabbakat emeljük ki. Lőcse szabad királyi város városenkénti egy szavazatot követelt az alsótáblán, amit azonban Csanád vármegye nem támogatott, ezzel szemben a városoknak adandó 16 szavazatot pártolta. Torontál vármegye azt követelte, hogy a megyegyűléseken a szabad királyi városok képviselői is részt vehessenek, ezt viszont pártolandónak ítélték. Szatmárnémeti a kormányzat által javasolt főfelügyelői intézmény¹ ellen szólalt fel, amit támogatott Csanád is, később Besztercebánya is hasonló tartalmú körlevelet küldött a megyékhez (MNL CSML Makó: IV. A. 3. a. 59. k. 1008. sz., 63. k. 379. sz., 65. k. 2032. sz.).

A szabad királyi városok ügyével kapcsolatban a polgárjog megszerzésének kérdése váltotta ki az egyik legnagyobb vitát. A liberálisok szélesebb körnek tették volna azt elérhetővé, míg a konzervatívok szűkre szabták volna ezen jog megszerzését. A csanádi követeknek nem volt pontos utasításuk ez ügyben, csak azt fektették le számukra alapelveként, hogy minél szélesebb réteg számára tegyék elérhetővé annak megszerzését. Kállay Ödön kijelentette, hogy a jelenlegi szerkezet igazságtalan, politikátlan és ellenkezik a közjával. A közember katonáskodik, adót fizet, mégsem szólhat bele a közügyekbe és ezen változtatni kell. A konzervatívok, folytatta, arra hivatkozva nem akarnak befolyást adni a közembereknek, mert szegények és nem elég műveltek (így nem bírják helyesen megítélni a dolgokat), nincs meg bennük a kellő nyugodtság, mint a polgároknak. Kállay azonban megismételte, hogy véleménye szerint ezt a jogot minden városi lakosra ki kell terjeszteni, az értelmiségi réteget külön kiemelte: nem lehet valakit kirekeszteni a polgárjogból csak azért, mert nem tud kimutatni megfelelő tiszta jövedelmet (Kerületi napló: II. 541–542, 73. ülés, 1843. október 9.). A másik csanádi követ, Bánhidya Albert ugyanakkoriban felvetette, hogy a zsidóknak is meg kell engedni, hogy polgárjogot szerezzenek, illetve őket sem szabad kizárni a városi testületekből (Rendi napló: II. 317–318, 98. ülés, 1844. február 10.; Rendi napló: II. 377, 100. ülés, 1844. február 13.).

Az ülést vezető személynök, Szerencsy István kérdőre vonta Kállayt, hogy mi történne akkor, ha sok személy

jutna polgárjoghoz. Kállay erre úgy felelt, hogy jelenleg is sok olyan kismemes van, aki csak három szilvafával rendelkezik, mégis szavazati jogot gyakorol. Ha polgárjogot kapnak a városlakók, fejtegette, abból nem származik hátrány. Kijelentette azt is, hogy a választásoknál a polgárok kevesebb kicsapongást követnének el, mint a nemesek eddig elkövettek. Az elnök szerint azért kell a polgárjog megszerzéséhez vagyoni cenzust kötni, mert a gazdagabbakat nehezebb megvesztegetni, Kállay azonban úgy vélekedett, hogy a gazdagokat is könnyű lefizetni (Rendi napló: II. 350–351, 99. ülés, 1844. február 12.).

A másik nagy vitát a városok alsótáblai szavazatszámát váltotta ki. Az eredeti javaslat szerint 32 szavazatot kapott volna a 47 szabad királyi város, ebben az esetben az 52 megyei szavazatot megduplázták volna. Később a 32 szavazatot 16-ra módosították, a megyei szavazatok duplázása nélkül. A városok a lakosság számuk arányában kaptak volna szavazati jogot (Czoch 2005: 296). Pest város követe, Járj György ezzel szemben a városenkénti szavazatot pártolta. Kállay kijelentette, hogy a városi követek a fennálló viszonyok szerint nem képviselik az egész polgárságot, ezért nem lehet megadni a városenkénti egy-egy szavazatot, ugyanakkor hozzátette, hogy persze a vármegyék is csak a nemességet képviselik, mivel csak ők vehetnek részt a követválasztásban a nép megkérdezése nélkül. Kállay végül a városoknak adandó 16 szavazatot pártolta (Rendi napló: III. 96–98, 112–113, 104. ülés, 1844. február 17.).

Az igazságszolgáltatás kérdéseivel kapcsolatban 1844 februárjában Kállay kijelentette, hogy a szabad királyi városok területén fekvő nemesi kúria épületek is a városi bíróságok alá tartozzanak rendőri és bünbeli esetekben. Emellett az itt található megyei épületek feletti rendőri felügyeletnek is a városi törvényhatóságok jogkörébe kell kerülnie. A vármegyeházákat is a városi törvényhatóságok alá kívánta rendelni. A nagyváradai káptalan, Fogarassy Mihály kijelentette, hogy a város területén található paplakokat, kolostorokat vegyék ki a városi törvényhatóságok joghatósága alól, Kállay Ödön ezzel nem értett egyet, szerinte pap és polgár között ne legyen különbség polgári ügyekben, a papoknak és a paplakoknak is a városi törvényhatóságok alá kelljen tartozni rendőri tekintetben (Rendi napló: II. 229, 93. ülés, 1844. február 5.).

A szabad királyi városok ügye végül hét üzenetváltás után elbukott az országgyűlésen, mivel az alsó- és felsőtábla nem bírt megegyezni a vitatott kérdésekben.

A magyar nyelv ügye és a nemzetiségi kérdés

Csanád vármegye az anyautasítás 28. pontjában fogalmazta meg a követeléseit a magyar nyelv ügyével kapcsolatban, amelyek a következők voltak: Az egyházi miséket, szertartásokat és egyéb szolgálatokat is magyar nyelven kell ezután végezni. Az iskolákban minden tantárgyat magyar nyelven oktassanak. A királyi és kancelláriai iratokat is magyar nyelven adják ki, a pecséteken és a pénzekben is magyar felirat szerepeljen. A bírói, kamarai és minden egyéb hivatalban is a magyar nyelvet kell használni a jövőben. Az alaputasítás 49. pontja szerint Győr vármegye is a magyar nyelv és a tanodák fejlesztése mellett foglalt állást, amit Csanád támogatott (MNL CSML Makó: IV. A. 3. a. 59. k. 1008. sz.).

A magyar nyelv ügyéről az 1840. évi 6. törvénycikk is rendelkezett, amely szerint az országgyűlés és a törvényhatóságok magyar nyelven küldhetik fel irataikat az uralkodónak és a kormányzásoknak. Kállay a Hajdú Kerület követével, Pély-Nagy Gáborral értett egyet a magyar nyelv ügyében. Pély-Nagy indítványozta 1843 nyarán, hogy a királyi hitleveleket, országgyűlési meghívókat, királyi előadásokat, válaszokat, leiratokat ezentúl szintén magyar nyelven adják ki. A törvényeket magyar nyelven szerkesszék, a tanítás magyar nyelven történjen. A polgári, egyházi, katonai és közigazgatási ügyekben is csak a magyart használják (Rendi napló: I. 165, 18. ülés, 1843. július 8.).

Kállay szerint Horvátországra nézve csak azt kell kötelezővé tenni, hogy a magyar nyelvet használják az országgyűlésen, a magyarországi törvényhatóságokkal magyarul levelezzenek, és hozzanak létre magyar nyelvtanodákat. Úgy vélekedett azonban, hogy kevés esély van a gyors megvalósításra, ezért a törvénytervezetben meghatározott tíz évnél hosszabb időt pártolta. Fiume követének, Horhy Mihálynak és Buccari követének, Smaich Bertalannak a kérelmét is támogatta. A tengeremelléki követek azt kérték, hogy a törvényjavaslatot egyelőre ne terjesszék ki rájuk, mert néhány magyar tisztviselőn és magyar tanítón kívül nincs magyar lakos a kerületükben. Ezzel egyetértett Kállay, de kifejtette, később olyan törvényt kell készíteni, ami rájuk is kiterjeszti a magyar nyelv használatát (Kerületi napló: I. 557–558, 16. ülés, 1843. július 6.).

Egy későbbi ülésen a magyar nyelv ügyével kapcsolatban Kállay kijelentette, hogy az osztrák kormányzat

iránt egyáltalán nincs bizalma – valóságos vádbeszédet tartott a bécsi kormány ellen: A mohácsi csatavesztés óta nincs önállóságunk, folyamatosan megfosztottak bennünket jogainktól. Mária Terézia uralkodása alatt bevezették a kettős vámhatárt, ami az országot koldusbotra juttatta. Az így szerzett pénzekből fizették a tisztviselőket, akik valótlán híreket vittek az uralkodóknak és a külföldi sajtóban is rémhíreket terjesztettek a magyarokról, egy példát is említett, az augsburgi Allgemeine Zeitung példáját. Egymásnak ugrasztották a nemzet tagjait, például a vallásügyekben. A csanádi követ megemlítette azt is, hogy jelenleg magasak az adók, a só ára is, ellehetetlenítik a reformokat, a törvényeket nem tartják be, gátolják a sajtószabadságot, a vármegyék által hozott határozatokat nem engedik végrehajtani, perbe fogják a politikai ellenfeleket. Kállay szerint jó törvényeket nem is igen lehet említeni. A kormányzat fő célja, jelentette ki, jelenleg az, hogy összeugrassza a magyarokat a többi nemzetiséggel, emellett az orosz veszélyre is hivatkozott. Úgy vélekedett, a legnagyobb gondot az illírismus jelenti, azonban hozzátette, annak kifejlődése jóval korábban nyúlik vissza, és nem a magyarok hibájából. Kállay Ödön szerint az osztrák kormány azért folytat ilyen politikát, mert irigy és retteg. Megemlítette, hogy a Habsburgok célja Magyarország beolvasztása a birodalomba örökös tartományként. Az örökös tartományok nem bírnak alkotmánnyal, és ezt irigylik tőlünk, a kormányzat viszont attól fél, hogy előbb-utóbb ezek a tartományok is alkotmányt követelnek a maguk számára. A csehek ellen vívott 1620-as fehérhegyi csata tönkretette az érintett tartományok önállóságát, ezért félti tőlük a kormányzat a hatalmát. A vámokkal bennünket is meggyengítettek, és próbálják a liberalizmus eszméinek terjedését gátolni, azonban már az arisztokrácia is kezd ráébredni arra, hogy a nemzettel együtt kell működni (Kerületi napló: III. 130–133, 103. ülés, 1843. november 18.).

1843 decemberében Kállay felrótta sérelemként, hogy Szerencsy István törvénytelennek minősítette azt az 1843. június 26-án hozott alsótáblai határozatot, miszerint csak magyar nyelven lehet felszólalni a diétán. Idézte a személynököt, miszerint a nemzetiségek elleni uszítás nálunk túlfeszített, ám ezt szerinte nem bizonyította példákkal. A csanádi követ ezzel szemben úgy vélekedett, hogy épp a kormányzat kelti a gyűlöletet a magyarok ellen, ezért szerinte a kormányzat iránti bizalom napról napra csökken a nemzetben. A latin nyelvről azt is kijelentette Szerencsy, hogy nehéz a tanácskozástermekből száműzni. Kállay vélekedése szerint ennek oka valójában az, hogy a kormányzat erős kézzel tartja még mindig mesterségesen életben a deák nyelvet, akik annak további használata mellett állnak ki, a haza fejlődése ellen foglalnak állást és a tenni nem akarást pártolják. Amíg a latin nyelvet használták a gyűléseken, nem értették a beszédeket, most, hogy a magyart használják, elkezdtek gondolkozni és vitázni a haza sebeiről és kívánalmairól (Rendi napló: II. 104–105, 79. ülés, 1843. december 5.).

Vallásügyi kérdések

Csanád vármegye a vallásügyi kérdésekben is pártolta a reformjavaslatokat, amelyek a következők voltak: Az egyházak bizonyos javait állami igazgatás alá kell vonni, ennek ellentételezéseként a lelkészeknek pénzbeli fizetést biztosítani. Az alaputasítás 29. pontja rendelkezett arról, hogy a vegyes házasságok ügyét rendezzék és iktassák törvénybe. Az unitárius vallás a Magyar Királyságban is legyen bevett vallás. A felesleges egyházi javakat a népnevelés céljaira kell fordítani, emellett a széküresség alatti jövedelmeket az országos pénztárba kell befizetni. Szerzetesrend működésének engedélyezéséhez szükséges legyen az országgyűlés hozzájárulása. Az ortodoxok ügyét is rendezzék, és szintén iktassák törvénybe. Gömör vármegye köriratban követelte, hogy a világi hivatalokat vegyék el az egyházi személyektől. Nógrád vármegye indítványát is támogatta Csanád megye, amely szerint a katolikus fiatalokat ne gátolják abban, hogy protestáns iskolába járhassanak. Az 52. pontban Bereg vármegye azon utasítását pártolták a megyei rendek, miszerint a római pápától függetlenedni kell, és a placetum regium jogát (királyi tetszvényjog) az uralkodó helyett az országgyűlésre kell ruházni (MNL CSML Makó: IV. A. 3. a. 59. k. 1008. sz.).

Kállay a vallási sérelmekkel kapcsolatban kijelentette, hogy a katolikus egyháznak a fennálló helyzet kedvező, mert nem sérti az érdekeiket. A legnagyobb problémákat a reverzálisok követelése, a kizárólag katolikus papok előtt kötendő vegyes házasságok, illetve az ehhez kapcsoló egyházi áldás megtagadása jelentette. Sérelmezte azt is, hogy az áttérőket erőszakkal akarják megtartani a katolikus egyházban, a hatheti oktatást külön kiemelte, amely nehézkesen, körülményesen folyt és sokszor nem ért véget (Rendi napló: I. 229–230, 25. ülés, 1843. augusztus 11.). Kállay maga is római katolikus vallású volt, de sok katolikus liberális reformerrel együtt támogatta a protestánsok jogainak érvényesítését (Tidrenczel 1992: 9–10).

Bánhidy Albert a borsodi követ, Palóczy László indítványát pártolva szólalt fel több követtársával együtt

ebben a kérdésben. Kijelentették, nem igaz az, hogy a kormányzat csak a katolikusokat tartja egyedüli fő támogatójuknak, az uralkodó nem egy felekezetben keres támaszt, hanem az egész nemzetben, legyen az katolikus vagy protestáns. Palóczy feltette a kérdést, hogy a vallás miért okoz bajokat, majd így felelt: „... az emberek összezavarták a vallást a theológiával; a vallás helyett theológiát tanulnak és tanítanak.” Jézus halála után a vallás teológiává alakult. „A fejedelmek theologusok, a theologusok pedig fejedelmekké lettek.” Sokféle felekezet alakult, folytatta, és mindenki csak a saját felekezetét ismerte el igaznak, a többi eretneknek nyilvánította. Ezek után történelmi példákat is említett a borsodi követ. Végezetül további követeléseket fogalmazott meg: szabályozni kell a vegyes házasságok kötésének módját (protestáns pap előtt is lehessen kötni), a házasságon kívül született és talált gyermekek nevelését, biztosítani a más felekezetű iskolákba és más országok főiskoláira való szabad járhatást, a stóla és egyéb papi fizetések megszüntetését, a temetők szabályozását (más felekezetű is temetkezhessen oda), a magyar ezredékhez protestáns lelkészeket is nevezzen ki az uralkodó, az áttérést ne akadályozzák (Kerületi napló: IV. 510–518, 543, 194–195. ülés, 1844. május 14–15.).

Bánhidya Albert később, 1844 nyarán kifejtette, hogy javaslataival az egyházi tulajdont nem támadta, csak azt akarta elérni, hogy az egyházak bizonyos javairól az állam rendelkezzen és az egyházi alkalmazottak készpénz fizetést kapjanak. Megemlítette, hogy a majorátus, seniorátus és az ősiség eltörlésére már felállítottak egy bizottságot, s az sem jelentett támadást a magántulajdon ellen. A csanádi követ példákat is említett: Spanyolországban, Portugáliában és Oroszországban az egyházi javak állami célokra is szolgálnak. Csanád vármegye is arra az álláspontra helyezkedett, hogy az egyházi jövedelmekről az államnak kell rendelkeznie, hiszen az állam révén jutott birtokokhoz a katolikus egyház. Ezeket a birtokokat viszont csak addig bírhatják, amíg teljesítik a köteleességeiket. Igaz, a magyar klérus a jövedelmei egy részét a népnevelésre, iskolák és templomok építésére fordította, emellett bandériumokat is kiállított. Bánhidya azonban felhívta a figyelmet arra, hogy a bandériumállítási kötelezettség megszűnt és a honvédelmi rendszer az állandó hadsereg felállításával megváltozott. Később még a népnevelésre szánt pénzeket sem az adott célra használták fel. Az így felszabadult jövedelmet nem a nemzet javára költötték, amit sérelmezni lehet. A papi jószágokat az egyháztól el kell venni, mert nem helyes az, hogy nagy birtokok kevés kézben összpontosulnak. Bánhidya kijelentette: „...már pedig a papok az egyházi javaknak csakis, és csupán ideiglenes haszonvevői, haszonélvezői”. Emellett kifejtette azon véleményét, hogy a papok nem tudják egyszerre betölteni hivatalaikat és a birtokok igazgatásáról gondoskodni, előbb-utóbb valamelyiket elhanyagolják. Végül a csanádi követ megemlítette, hogy a borsodi indítványt pártolja azzal a kiegészítéssel, amit Pest megye követe, gróf Ráday Gedeon tett: az egyházi rend tagjai készpénz fizetést kapjanak, és a fennmaradó jövedelmeket közcélokra fordítsák (Kerületi napló: V. 222–224, 249. ülés, 1844. július 31.).

A közteherviselés ügye

A nemesség megadóztatásának terve nem volt sikeres, mivel 52 megye közül csak 19 vette be az utasításai közé a háziadó nemesség általi fizetését. Csanád volt az egyik olyan vármegye, amely kezdettől kiállt a közteherviselés elve mellett, a követutasításokba is belefoglalták azt, hogy a nemeseknek arányosan részt kell venniük a házi, a községi és a hadiadó fizetésében egyaránt (MNL CSML Makó: IV. A. 3. a. 59. k. 1008. sz.). A megyékben hatalmas vitákat váltott ki ez a kérdés. Az egyik legismertebb eset Deák Ferencé, aki Zala megye követe lett volna, de visszalépett, mivel nem került bele az utasítások közé az adóztatás (Kónyi 1903: 1–54, Vörös 1980: 895).

A nemesség megadóztatásának kérdésében a csanádi követek utasításuk alapján támogatták Békés vármegye követének, Szombathelyi Antalnak az indítványát, aki kiállt a közteherviselés mellett. Kifejtette: három tényező járul hozzá az ellentétekhez és az elmaradottsághoz: a vallás, a nyelv megosztottsága, valamint a „nép” és az „arisztokrácia” közötti viszony. Megemlítette, hogy nagy a széthúzás, sokan nem szavazzák meg a javaslatokat, így gátolják a reformokat. Szombathelyi megróttá a nemességet, amiért nem akarnak részt venni a közteherviselésben: „...a jogot nemzetinek lenni követeljük, a terhet pedig nemzetinek lenni el nem vállaljuk” – mutatott rá az ellentmondásra, majd kijelentette: „ki terhet nem visel, mi joga lehet annak követelni?” (Kerületi napló: IV. 326–336, 355, 163. ülés, 1844. március 4.)

A csanádi követek a telekdíj tervét is támogatták, amit gróf Széchenyi István az Adó és a Két garas című munkákban indítványozott. Eszerint az ország minden megművelt hold földje után két garast kellett volna fizetnie az azt megművelőnek egy az országgyűlés által felügyelt országos pénztárba. Ám ez a kezdeményezés

is megbukott, mivel az alsó- és felsőtábla nem bírt megegyezni a beszédni kívánt díj mértékében (Kerületi napló: VI. 324, 331. ülés, 1844. november 5.; Vörös 1980: 908–910).

Tisztviselő- és követválasztási kérdések

Csanád vármegye talán egyik legfontosabb követutasítási pontja a nem nemesek közhivatal-viselési jogának törvénybe iktatására vonatkozó javaslat volt. Emellett támogatták Liptó vármegyének azon követelését, hogy a tisztviselő- és követválasztások ügyét minél hamarabb rendezni kell és a megvesztegetések ellen törvényt kell alkotni. Veszprém vármegye arra szólította fel a rendeket, hogy az országgyűlésen előforduló, főleg a karzaton helyet foglaló ifjúság által elkövetett kicsapongásokat gátolják meg. Ezt Csanád is pártolta, de azzal a feltétellel, hogy a diéta nyilvánossága ez által ne sérüljön (MNL CSML Makó: IV. A. 3. a. 59. k. 1008. sz, 60. k. 1733. sz.).

A megyei választásokkal és kihágásokkal Dombovári Ádám részletesen foglalkozott tanulmányában több vármegye 1843-as anyautasításait felhasználva (Dombovári 2010). Kitért Fejér és Szatmár vármegyék ügyére is, melyekben a csanádi követek is megnyilatkoztak az országgyűlésen. Fejér megyéből több nemes nyújtott be panaszt az országgyűléshez amiatt, hogy az 1843. május 3-án tartott tisztviselő- és követválasztás során a helyszínre kivezényelt katonaság meggátolta őket a szavazásban.² Az országgyűlésen Sárközy Kázmér és Fiáth Ferenc képviselték Fejér vármegyét, akik igyekeztek cáfolni a vádakát. Sárközy szerint orvosi vizsgálatot végeztek az incidens után, de szuronyok által okozott sebeket nem találtak. A követ szerint a folyamodáson olyanok neve is szerepel, akik betegek, fogságban ülnek, vagy távol voltak a megyétől, sőt, olyan neve is szerepelt a listán, aki hivatalt visel. Ezek a személyek szerinte azt nyilatkozták, hogy a kérvényt nem is látták, nem írták alá, illetve annak lényegét nem magyarázták meg nekik. A másik Fejér megyei követ, Fiáth Ferenc is hamisítványnak bélyegezte a folyamodást. Bánhidya Albert ezzel szemben védelmébe vette a panaszfelírást, mert a petíciójogot nem lehet megsérteni. Kijelentette, hogy a követek a megyei utasításokon keresztül kapták az instrukciókat, így könnyebben tudják bizonyítani az általuk vélt igazságot, ám a kisebbség csak ilyen beadványon keresztül tud kommunikálni az országgyűléssel (Rendi napló: I. 291–293, 314, 318–320, 33. ülés, 1843. augusztus 23.).

A másik eset Szatmár vármegyében történt: Uray Bálint, konzervatív, udvarhű vármegyei alispán vezetésével a vármegyei közgyűlésen 1841 decemberében megbuktatták a korábban elfogadott, ún. „szatmári 12 pontot”, köztük a háziadó nemesség általi vállalását.³ Az országgyűlésen Uray ellen többen felszóltak, s a karzaton ülők is nemtetszésüket fejezték ki. (Horváth 1868: II. 347–350) 1844. március 20-án királyi leirat érkezett az Uray Bálint ellen az alsótáblán elkövetett kicsapongások ügyében. Kállay Ödön kijelentette, ez a leirat a legalkotmányosabb szellemben készült, mivel a kormányzat próbálja meggátolni a rendbontásokat és biztosítani az országgyűlés zavartalan működését. Kállay nem nyilatkozott Uray személyéről, szerinte majd Isten megítéli őt, aki a gonoszok felett is ítéletet mond. A hallgatóságnak csak az a joga, hogy hallgasson, nem követelhetnek egyéb jogokat, és ezt törvénybe kell foglalni, így a jövőben meg lehet gátolni a kicsapongásokat (Rendi napló: III. 314–315, 126. ülés, 1844. március 20.).

A korábbi országgyűléseken sok gondot okozott, hogy olyan személyeket is meghívott az uralkodó, akiknek a Rendekek szerint nem volt joga ott lenni, ellenben voltak olyanok, akik részt vehettek volna a diétán, mégsem kaptak meghívót. Ezért Kállay Ödön előterjesztette Csanád vármegye azon követelését, amit az alaputasítás 26. pontjába is belefoglaltak: az alsótáblán vegyék el a királyi személyenektől a követek megbízólevele hitelességének igazolási jogát, és az országos rendekre bízzák az ellenőrzést, ezzel egy időben a felsőtáblán is hasonló módon járjanak el (Rendi napló: I. 16, 4. ülés, 1843. május 23.).

Szepes vármegye követe, a konzervatív Zsedényi Ede felvetette azon indítványát, miszerint a jelenlegi képviseleti rendszert át kell alakítani, mert ez segíthet fellépni a megyei kihágásokkal szemben. A szepesi követ szerint két módon lehetne orvosolni a problémákat. Az első javaslat szerint képviseleti rendszert kell bevezetni a választásoknál úgy, mint a tanácskozásoknál, vagyis a választók képviselőket választanak maguknak, akik majd a tanácskozási és választási jogot gyakorolják a nevükben. A másik javaslat szerint cenzust kell bevezetni a nemességben belül is, a választók legalább írni-olvasni tudjanak. Kállay egyetértett Zsedényi azon javaslatával, hogy csak a képviseleti rendszer gyökeres átalakítása segíthet meggátolni a megyei kihágásokat, aminek egyik fő oka az, hogy nagy tömegek gyűlnek egybe a szavazások alkalmával. Azonban úgy vélekedett, hogy amíg a követutasítási rendszer fent fog állni, addig nem lehet orvosolni a problémát, mert azoktól nem térhetnek el. Abban is hibát látott, hogy többen vesztegetéssel, lefizetéssel próbálnak több szavazatot gyűjteni, kijelentette: „[...] Péterre vagy Pálra szavazni magában nem vétek, de abban mégis vétket lát, ha valaki más által arra

hagyja magát csábíttatni, vagy mást arra csábít, hogy meggyőződése ellen adja szavát Péterre vagy Pálra.” A titkos szavazással az a probléma, fejtegette, hogy valaki megígéri, hogy szavaz az adott jelöltre, de később mégis másképp dönthet, ami viszont erkölcsstelen. Ezért kell, jelentette ki, törvényt alkotni a vesztegetéssel szemben is, mert ha szankciók nélkül hagyják, pusztán a gazdagok érdekei érvényesülnek (Kerületi napló: III. 377–378, 380–381, 130. ülés, 1844. január 5.).

Kállay később is védelmébe vette egy vesztegetés elleni törvény alkotásának javaslatát, több követ is felrótta a védelmezőknek, hogy ezzel a törvénnyel a kormányzatot támogathák, mivel a kormányzat visszaélne ezzel a törvénnyel és még inkább beleavatkozna a választásokba. A csanádi követ viszont azzal érvelt, hogy a kormányzatnak a törvény elfogadása után sem lenne nyíltabb tere, mert jelenleg is oda küld biztosokat, ahová akar, így akármelyik választásba beleszólhat és manipulálhatja azt. Ha attól félnek, hogy a kormányzat a törvénnyel visszaélhet, akkor ez akármely más törvény esetén is felvethető (Kerületi napló: III. 470–471, 139. ülés, 1844. január 17.).

A követválasztási bíráskodás kérdésében Bánhidy Albert szólalt fel, ezt a jogot szintén az alsótáblára bízta volna. Klauzál Gábor indítványát pártolta, aki kifejtette, hogy a követválasztás szabadsága megítélésének függetlennek kell lenni a kormányzattól, ezért az alsótáblának kell bíráskodni a követek és követválasztási kihágások ügyeiben. Klauzál megemlítette az 1839/40. évi országgyűlésen történt esetet, amikor a törvényesen megválasztott pesti követet, gróf Ráday Gedeont erővel tartotta vissza a kormányzat az országgyűlésen való megjelenéstől (Rendi napló: IV. 118–119, 121, 158. ülés, 1844. június 12.).

Összefoglalás

Bánhidy Albert és Kállay Ödön Csanád vármegye 1844. december 2-i közgyűlésére nyújtották be végjelentésüket a diéta eseményeiről, amit a megyei rendek elfogadtak. Minden fontosabb ügyről beszámoltak, ami az országgyűlés másfél éve alatt történt (MNL CSML Makó: IV. A. 3. a. 66/a. k. 2633. sz.). Összességében megállapítható, hogy a követek aktívan kivették a részüket az 1843/44. évi országgyűlésen, szinte minden jelentős kérdésben felszóltak. Csanád az egyik legliberálisabb vármegyék közé tartozott, hiszen minden jelentős reformot támogattak. A követek közül Kállay jóval aktívabb volt és néha utat engedett indulatainak beszédei közben, Bánhidy kevesebbszer szólalt fel és jóval kimerőbb volt. Nem állapítható meg feladatmegosztás közöttük, egy-egy kérdésben akár mindketten is felszóltak, ha azt szükségesnek látták. A követutasításokat pontosan betartották és akkor szólaltak fel, ha ismerték Csanád vármegyei rendek akaratát. Egy-két kivétel azért mégis akadt, amelyben nem volt pontos utasításuk, de támogattak egy-egy fontosabb ügyet, említhetjük például az országgyűlés évente tartásának kérdését. De ez esetben is csak arra hivatkozva szólalt fel Kállay, hogy biztosan ismeri küldői akaratát és nézetét (Kerületi napló: III. 5–6, 10, 100. ülés 1843. november 11.). A követek a diétán végig jelen voltak és rendszeresen leveleztek Csanáddal. Bánhidy és Kállay az itt ismertetett ügyek mellett az ősiség eltörlése, az évenkénti országgyűlés, a szabad községek rendezése, a Partium ügye, a bányatörvény, úrbérrendezés, honfiúsítás, sajtószabadság, büntető-törvénykönyvi javaslat és a túrmezei kerület ügyében is felszólt röviden, ám többnyire csak annyival, hogy támogatják valamelyik követtársuk javaslatát.

A liberális reformmozgalom csalódásként élte meg a diéta bezárását, hiszen csak 13 törvénycikk született. A legjelentősebb a 2. törvénycikk, amely államnyelvvé tette a magyar nyelvet. A 4. és 5. törvénycikkek kimondták a nem nemesek birtokbírhatási és közhivatal-viselési jogát. A 6. törvénycikk rendezte a vegyes házasságok kérdését és az áttérést más hitre.

Kecskeméti Károly készített egy táblázatot a megyék országgyűlésen elfoglalt véleményéről a legfontosabb reformkérdésekben. Kimutatása szerint a vármegyék közül Arad, Bihar és Csongrád támogattak minden reformjavaslatot, Csanád három ügyet nem pártolt. A zsidóknak nem kívánták megadni, hogy a megyei választásokon szavazatjoguk legyen.⁴ Nem támogatták az országos közpénztár felállítását. Emellett a szabad királyi városok reformja kapcsán először nem pártolták a főfelügyelői intézményt, ám később mégis megszavazták (Kecskeméti 2008: 361–363). Mindez azonban pontosításra szorul. A főfelügyelői intézmény létrehozása a kormányerők programja volt, a liberális ellenzék félve attól, hogy az a kormányzati felügyeletet tovább erősítené a szabad királyi városok felett, azt nem támogatta. Ennek megfelelően az elutasítás már szerepelt Csanád megye utasításai között is. A kerületi napló tanúbizonysága szerint az erről folyó második szavazás alkalmával 24-en elleneztek a főfelügyelői intézmény bevezetését (de csak 23 vármegyét sorol fel a napló).⁵ Később Bánhidy az alsótáblán is felszólt, leszögezve, hogy nem támogatják a csanádi rendek annak

létrehozását (Kerületi napló: VI. 103, 292. ülés, 1844. szeptember 25.; Rendi napló: V. 220, 234. ülés 1844. október 1.). Másrészt valójában a csanádi követek pártolták a közteherviseléssel összekapcsolt országos pénztár felállítását, bár az első szavazás alkalmával valóban nem támogatták, vélhetően azért, mert nem volt eléggé kidolgozva a javaslat, később azonban egyértelművé tették igenlő álláspontjukat (Kerületi napló: VI. 206, 308. ülés, 1844. október 14.; VI. 323–324, 331. ülés, 1844. november 5.). Végeredményben tehát egyedül a zsidók vármegyei szavazatát nem pártolták, ennek motívumairól nincs információnk, erre vonatkozó pont nem található sem az anya-, sem a póttutasításokban (Kerületi napló: III. 361, 126. ülés, 1843. december 20.).

Az országgyűlés után 1844 novemberében a kormányzat az adminisztrátori rendszer kiterjesztésébe fogott, ezzel akarta erősíteni a befolyását a megyékben. A megyék nagy része ekkor reformpárti volt, a bécsi udvar ezért hozzálátott a főispánok leváltásához, illetve helyettesítéséhez. Az adminisztrátorok legfontosabb feladata az volt, hogy a megyéjükben tartózkodjanak, felügyelniük kellett az adóbehajtást és a megyei pénztárt, illetve a megyei közgyűlési üléseket is vezetniük kellett. A tervezet kidolgozásával gróf Apponyi György alkancellárt, majd kancellárt bízták meg, néhány hónap alatt 21 új adminisztrátort és jó néhány új főispánt nevezett ki az uralkodó. A kormányzat ezen tervezete sikerrel járt, mivel sok helyen többségbe kerültek az ellenzéki politikusokkal szemben (többek között Csanád vármegyében is). Törvénytelen eszközöktől sem riadtak vissza a közigazgatásban és a tisztújítások alkalmával. Olyan eset is előfordult, amikor a szavazók névjegyzékét manipulálták. Csanád vármegyei rendek is csalódásként élték meg az 1843/44. évi országgyűlést, hiszen megannyi jelentős reformtervezet elbukott, ám az 1848. áprilisi törvényekben mindaz megvalósult, amit követeltek és el szerettek volna érni (Csorba–Velkey 1998: 166).

IRODALOM

- Czoch, Gábor (2005): Pozsony és a „városi kérdés” a reformkorban. In: Fejezetek *Pozsony múltjából magyar és szlovák szemmel*. Gábor Czoch (főszerk.) - Aranka Kocsis - Árpád Tóth (szerk.). Pozsony: Kalligram, 291–310. p.
- Csorba, László – Velkey, Ferenc (1998): *Reform és forradalom (1790–1849)*. Debrecen: Csokonai Kiadó.
- Dobszay, Tamás (2019): *A rendi országgyűlés utolsó évtizedei (1790–1848)*. Budapest: Országház Könyvkiadó.
- Dombovári, Ádám (2010): A megyei választások kérdése és az 1843. évi országgyűlés. In: Háda Béla – Ligeti Dávid – Majoros István – Maruzsa Zoltán – Merényi Krisztina (szerk.): *Nemzetek és birodalmak. Diószegi István 80 éves*. Budapest: ELTE Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék, 127–142. p.
- Erdmann, Gyula (2014): *Szabadság és tulajdon. Az 1839–40. évi országgyűlés története*. Budapest: Országgyűlés Hivatala.
- Gilicze, János (2006): *A földéaki Náray család története. Régi magyar családok 5.* Debrecen: Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága – Tiszántúli Történetész Társaság.
- Horváth, Mihály (1868): *Huszonöt év Magyarország történelméből 1823-tól 1848-ig*. Második kötet. Pest: Ráth Mór.
- Kecskeméti, Károly (2008): *Magyar liberalizmus 1790–1848*. Budapest: Argumentum Kiadó – Bibó István Szellemi Műhely.
- Kempelen, Béla (1911): *Magyar nemes családok 1. kötet, Aágh-Bazzendorf*. Budapest: Grill Károly Könyvkiadó vállalata.
- Kónyi, Manó (1903): *Deák Ferencz beszédei 1842–1861*. 2. kiadás. Budapest: Franklin Társulat.
- Nagy, Iván (1857): *Magyarország családai. Czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*. Pest: Ráth Mór.
- Pálmány, Béla (2011): *A reformkori magyar országgyűlések történeti almanachja 1825–1848*. I-II. kötet. Budapest: Argumentum Kiadó – Országgyűlés Hivatala.
- Révai (1911): *Révai Nagy Lexikona, 2. kötet: Arány–Beke*. Budapest: Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság.
- Ruszoly, József (1978): Az országgyűlési népképviselőlet kezdetei Csanád vármegyében (1848-1875). In: *Tanulmányok Csongrád megye történetéből*. XIX. Század. Szeged: Csongrád Megyei Levéltár, 163–264. p.
- Tidrenczel, Sándor (1992): *Kállay Ödön „Az igazi Danton”*. Nagykállói Helytörténeti Füzetek 2. Nagykálló: Nagykálló.
- Varga, János (1980): Megye és haladás a reformkor derekán (1840–1843). In: *Somogy megye múltjából – Levéltári évkönyv 11*. Kaposvár: Somogy Megyei Levéltár, 177–243. p.
- Varga, Norbert (2008): Gróf Batthyány Lajos és a szabad királyi városok ügye az 1843/44. évi országgyűlésen. *Jogtörténeti Szemle*, 2008/3. sz., 7–15. p.
- Vörös, Károly (1980): Az 1843–1844. évi országgyűlés. In: Mérei Gyula (főszerk.) – Vörös Károly (szerk.): *Magyarország története: 1790–1848*. V. kötet. Budapest: Akadémiai Kiadó. 894–922. p.

FORRÁSOK

- Bodnár, Imre (1940): *Zemplén vármegye követi utasításai a reformkorban (1825–1848)*. Debrecen: Debreceni m. kir. Tisza István-Tudományegyetem.
- Fiáth, Ferenc (1878): *Életem és élményeim I-II*. Budapest: Tettey Nándor és Társa.
- Főrendi napló (1844): *Felséges Első Ferdinánd Ausztriai Császár, Magyar- és Csehországnak e néven ötödik koronás királya által szabad királyi Pozsony városába 1843-dik évi május 14-kére rendelt magyar-országgyűlésen a méltóságos főrendeknél tartott országos ülések naplója*. I–VII. kötet. Pozsony–Pest: Landerer és Heckenast.
- Kerületi napló: Kovács, Ferenc (1894): *Az 1843/44-ik évi magyar országgyűlési alsó tábla kerületi üléseinek naplója* I–VI. kötet. Budapest: Franklin-Társulat.
- Közgyűlési iratok (1844): *Felséges Első Ferdinánd Ausztriai Császár, Magyar- és Csehországnak e néven ötödik apostoli királya által szabad királyi Pozsony városába 1843-ik esztendei pünkösd hava 14-ik napjára rendeltetett magyarországi közgyűlésnek írásai*. I–V. Pozsony–Pest: Landerer és Heckenast.
- MNL CSML Makó: Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltár Makói Levéltára. Csanád vármegye: IV. A. 3. – Csanád vármegye nemesi közgyűlésének iratai: – a., Közgyűlési jegyzőkönyvek.
- Molnár, András (2003): *„Tekintetes karok és rendek!” Zala megye országgyűlési követutasításai és követjelentései 1825–1848*. Zalaegerszeg: Zala Megyei Levéltár.
- Rendi napló (1843–1844): *Felséges Első Ferdinánd Ausztriai Császár, Magyar- és Csehországnak e néven ötödik apostoli királya által szabad királyi Pozsony városába 1843dik esztendei pünkösd hava 14dik napjára rendeltetett magyarországi közgyűlésnek naplója a tekintetes karoknál és rendeknél*. I–V. kötet. Pozsony–Pest: Landerer és Heckenast.
- Seresné Szegőfi, Anna (1987): *Borsod vármegye képviselete a reformországgyűléseken. Követutasítások és követi végjelentések*. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltári Füzetetek 21. Miskolc: Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár.

JEGYZETEK

¹ Az uralkodó által kinevezett főfelügyelők intézményének létrehozását a szabad királyi városokban gróf Keglevich Gábor tárnokmester javasolta 1844. március 22-én a főrendi tábla ülésén, mondván, nem létezik olyan köztes tisztség, amelyen keresztül a kormányzat ellenőrizni és végrehajtatni tudná intézkedéseit a városokban (Főrendi napló: IV. 73–74, 128. ülés, 1844. március 22.). Varga Norbert jogtörténész a dualizmus-kori városi főispánokhoz hasonlította a tervezett főfelügyelőket. A városi főispán volt a közgyűlés elnöke, a tisztújításokat vezette és felelősségre vonhatta a tisztviselőket (Varga 2008: 7).

² Két párt létezett ekkor Fejérben, a konzervatívokhoz tartozott például gróf Zichy Domonkos, gróf Zichy Ödön, gróf Zichy Edmund, gróf Károlyi György, gróf Cziráky János és még jó néhány világi, valamint egyházi személy, akik szerették volna Fiáth Ferenc másodalispánt megtartani hivatalában. A reformpártot független birtokosok alkották (az irat fogalmazói), akik Salamon Lajost szerették volna alispánná választani (Közgyűlési iratok: II. 37–40, 44. sz. alatti iratok, 33. ülés, 1843. augusztus 23.). Fiáth Ferenc a visszaemlékezésében arról írt, hogy miután gróf Cziráky Antal szavazást rendelt el, az ellenzéki tábor a Kandó és Salamon neveket kiabálta, ezután a tömeg benyomult az épületbe és a főispán a lakosztályába zárkózott. A hajdúk és a pandúrok egy ideig próbálták megfékezni az embereket, de miután tarthatatlan lett a helyzet, Cziráky Antal a megyeház ablakából intett a szemben lévő katonaságnak, akit Péchy őrnagy (a pontos neve nem szerepel) vezetett be az épületbe, hogy rendet tegyenek. Közben az udvaron verekedés tört ki a két tábor között, akiket a katonák választottak szét. A szavazás ezután rendben lezajlott. Fiáth megemlítette, hogy voltak ugyan sérültek, de nem volt köztük súlyos eset (Fiáth 1878: II. 3–10).

³ A szatmári 12 pont a legfontosabb reformokat pártolta: ősiség eltörlése, nemzeti bank felállítása, kötelező örökváltás, monopóliumok eltörlése, nem nemesek birtok bírhatási és hivatal viselési joga, közteherviselés, sajtószabadság, új büntetőtörvénykönyv készítése, a szabad királyi városok rendezése, népképviselői országgyűlés. 1841 decemberében a Szatmár megyei közgyűlésen Uray Bálint összefogta a tyukodi, csengeri és mátészalkai kisnemeseket, majd felhergelte őket azzal az indokkal, hogy az adómentességük sérülni fog, ha érvényben marad a szatmári 12 pont. A tömeg botokkal jelent meg a gyűlésen és hangosan kiabálta, hogy „nem adózunk”, az ellenzékiek ettől megrettenve visszavonták a pontokat (Varga 1980: 206–211).

⁴ A vármegyei szavazók körét az értelmiségi (honorácior) réteggel kívánták bővíteni.

⁵ A szavazók között olvashatjuk Brassót is, ám ez valószínűleg toll- és nyomdahiba (Kerületi napló: VI. 103, 292. ülés, 1844. szeptember 25.).

Representation of Csanád County at the 1843/44 Diet

Ádám Deák

In this paper I examine the participation and role of Csanád County in the 1843/44 National Assembly. There will be two main aspects to the inquiry: instructions of envoys and speeches by envoys in the National Assembly. In the envoy instructions, the counties summarized the most important matters that the envoys were obliged to support. This topic is less researched so I would like to highlight how important it would be to explore these sources in the future. The other important issue is the speeches of the envoys, which were recorded in the National Assembly's log-books. From these it is possible to know whether the will of their senders has been strictly observed. I will take a look at the most important issues raised in the National Assembly and examine them on the basis of instructions and speeches by envoys. Albert Bánhidly and Ödön Kállay represented Csanád county in this parliament, I will also give a brief insight into their life paths.